

"דבריהם הם זכרונם"

גליון 40 | פנחס תשפ"ד | ט"ו-כ"א תמוז

מתורת
גדולי
ישראל
ביום השנה
לפטירתם

| בדין הוא שיטול שכרו |

'לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום'
(במדבר כה יב)

במדרש (במדבר"ר כא א) עה"פ 'פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן' דרשו: אמר הקב"ה בדין הוא שיטול שכרו. ויבואר על פי מאמר הגמ' 'צופה רשע' הוא יצר הרע 'לצדיק' ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו. נמצא שבכל מעשה מצוה אין נתון ביד האדם אלא התחלת המעשה אך אחר כך אלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לעמוד כנגד היצר, ועל זה נאמר 'ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו' - כי באמת רק תחילת המעשה נעשה מכחו ואילו גמר המעשה אינו אלא מכח מה שהקב"ה עוזרו ומסייעו, ואעפ"כ הקב"ה נותן לו שכר כאילו עשה המעשה כולו לעצמו.

אמנם פנחס הלא עשה המעשה בשעה שחטאו ישראל בעון זנות, ובעון זה גורמים סילוק השכינה שאין הקב"ה משרה שכירתו אלא על משפחות המיוחסות שבישראל, ונמצא שהסתלק מפנחס עורת השי"ת והוא עצמו נתחוק לעמוד נגד המדיח ונתגבר לסכן נפשו על קיום המצוה ועל קדושת השם יתברך בלא עור השי"ת, ולכן 'בדין הוא שיטול שכרו' מצד הדין ולא כחסד. (באר שבע בפרשתן).

יום ד' - רבי משה דוד אשכנזי זצ"ל:

ב"ר אשר אנשיל. תקל"ד - תרט"ו. נצר לרבי שלום שכנא מלובלין. הש"ך, ה"ט"ו, החכם צבי, התו"ט ועוד. לא ידוע הרבה אודות ימי חורפו. בגיל 29 החל לכהן כרב בטולצ'ובה בצפון הונגריה. כשהגיע לגיל שבעים עלה לארץ ישראל והתיישב בצפת ושימש בה כאב"ד קהילות האשכנזים בעיר. נטמן בבית"ק העתיק בעיר.

| תיבת 'שלום' מלשון שלמות |

'לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום'
(במדבר כה יב)

בגמרא בקידושין (סו:): אמרו, בעל מום דעבודתו פסולה מנלן, דאמר קרא 'לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום' כשהוא שלם ולא כשהוא חסר. ומקשה הגמרא, והא שלום כתיב. ומיישבת: אמר רב נחמן וי"ו דשלום קטיעה היא.

הקשה אלי הרב הכולל שד"ר מעיר הקודש ירושלים תובב"א כמה"ר משה סווין נר"ו מדברי הגמרא בכתובות (עא:): על הפסוק (שיה"ש ח י) 'או הייתי בעיניו כמוצאת שלום', אמר רבי יוחנן, ככלה שנמצאת שלמה בבית חמייה ורדופה לילך ולהגיד שבחה בבית אביה. ומדוע לא מקשה הגמרא 'והא

(במדבר כה יב)

במדרש (במדבר"ר כא א) עה"פ 'פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן' דרשו: אמר הקב"ה בדין הוא שיטול שכרו. וכבר עמדו בזה כל המפרשים להבין מה הוסיף הדרש על פשוטו של מקרא, שנאמר 'לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום'.

ויבואר בהקדם מה שהקשו המפרשים הא 'שכר מצוה' בהאי עלמא ליכא' (קידושין לח:). וכיצד נתן לו שכרו בעולם הזה. והנה שנינו במשנה במסכת פאה (פ"א מ"א) אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, אשר מזה למדנו כי בכלל השכר הבא לאדם על קיום מצוות השם ישנן שני חלקים: א' אכילת הפירות. ב' השגת גמול בעולם הנשמות.

אכילת הפירות עניינו השגת הקניינים הגסים בעולם הזה והוא הקרוי 'נטילת שכר' ולא 'מתן שכר', ועל דרך מה שאמר (הושע י"ב) 'ודעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד' והקצירה אינה 'נתינה' כי אם 'נטילה' שאת אשר הוא מניח נוטל.

ומלבד זאת ישנו תשלום הגמול שהשי"ת נותן לאדם בעולם הבא על שאמר ועשה רצונו, וזהו הקרוי 'מתן שכר', וכמו שאמרו חז"ל 'ודע שמתן שכרן לעתיד לבא'. כלומר נטילת השכר ישנה גם בעולם הזה, אבל מתן השכר אינו אלא בעולם הבא. וזהו שאמר הכתוב (דברים ז יב) 'ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד וגו' וברכך וברך פרי בטנך' וגו' - דברים אלו אינם מצד קיום ההבטחה דרך 'גמול' אלא מצד 'נטילת השכר', כלומר שהאדם נוטל את אשר זרע לעצמו לצדקה וקצר לפי חסד.

מעתה, זהו פתרון הדרש, שאף שנאמר 'הנני נותן לו את בריתי שלום' בא המדרש לומר שאין גדרו 'מתן שכר' שהרי 'שכר מצוה' בהאי עלמא ליכא, אלא בדין הוא 'שיטול שכרו' כגדר נטילת השכר שישנה גם בעולם הזה. (אפיקי יהודה דרוש ל").

יום ד' - רבי יהודה ליב הלוי אדל זצ"ל:

ב"ר משה. ז' אדר תקי"ז - תקפ"ח. נולד בוואמושיץ בפולין, וקיבל תורה מפי חכמי העיר ביניהם רבי שלמה מחעלמא בעל מרכבת המשנה (גלב"ע כ"א תמוז). היה מבאי בית הגר"א ומקורו של רבי אברהם בן הגר"א. התפרסם כידען באגדה ובמדרש. כיהן כמגיד משרים' בסלונים. מלבד עסקו בדרשנות חיבר ספרים מקיפים על סדר טהרות. ספריו: מי נפתח, מים טהורים, איי הים ועוד.

| וי"ו דשלום קטיעה |

'לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום'
(במדבר כה יב)

בגמרא בקידושין (סו:): אמרו, בעל מום דעבודתו פסולה מנלן, דאמר קרא 'לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום' כשהוא שלם ולא כשהוא חסר. ומקשה הגמרא, והא שלום כתיב. ומיישבת: אמר רב נחמן וי"ו דשלום קטיעה היא.

ונחלקו הראשונים בביאורו, רבינו בחיי כתב וז"ל: וכן מצינו במסורת וא"ו דשלום זעירי. ומשמע שהו"ו נכתבת בצורה שלמה רק שהיא זעירא. והריטב"א בקידושין כתב וז"ל: נראה פירושו שכרות בינתיים, דאי לא, הוה ליה למימר זעירתא היא.

ונראה לפרש אליבא דרבני בחיי דהגם שהו"ו הוה מצד עצמה היא שלימה בצורתה, אפילו הכי מפני שהיא קטנה וקצרה מכל שאר הו"וין שבאותו ספר תורה שהן גדולות, ארוכות ועבות ממנה, ואילו היה נאמר 'חתוכה' או 'כרותה' היה במשמע כפסוקה וכרותה בינתיים, אך עתה שנכתב 'קטיעא' מתפרש הלשון כקטועה מעיקרה דהיינו שהיא כתובה זעירא ושלימה ורק שלגבי שאר אותיות נראית כקטועה מצורתם.

וכדרך שדרשו חז"ל על הפסוק ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה שהכף זעירא וקטנה ונחשבת כאילו חסירה ונטולה לגמרי וכאילו נאמר 'ולבתה' לרמוז שגם הבת מתה באותו הזמן ולכן לא השיאה ליצחק. ועל דרך זה גם כאן הו"ו היא קטיעה, כלומר זעירא ונחשבת כאילו היא קטועה ונטולה לגמרי וכאילו נכתב 'שלם' בלי וי"ו לדרוש 'כשהוא שלם ולא כשהוא חסר'. (בתי כהונה ח"ג סימן כ).

יום ג' - רבי יצחק הכהן רפפורט זצ"ל:

ב"ר יהודה. תמ"ה - תקט"ו. נולד בירושלים באביו שעלה לארץ מלובלין שבפולין. סבו מצד אמו הוא רבי דוד רפפורט בעל דעת קדושים. על אף מוצאו האשכנזי התחנך בבית מדרש ספרדים, ולמד אצל רבי חזקיה די סילוה, רבי אברהם יצחקי ורבי יהוסף קונקי. שימש כשד"ר לטורקיה וארצות הבלקן. כשעבר בעיר איזמיר התקבל שם כרב ואף יסד בה ישיבה וישב בה 35 שנה. לעת וקנותו שב לארץ והתמנה לרבה הראשי ולראשון לציון. רבי יצחק הוא הרב היחיד ממוצא אשכנזי שכיהן כראשון לציון. כמו כן עמד בראשות ישיבת בית יעקב וכאב"ד בירושלים. חיבר ספרים רבים אם ספרו 'בתי כהונה' הוא ספרו היחיד שנדפס.

| שכר מצוה בהאי עלמא |

'לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום'

תחיית המתים לשפתיו

"אגורה באהל עולמים אחסה בסתר כנפיך סלה" (תהילים סא ה) וביבמות (צו): וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים, אלא אמר דוד לפני הקב"ה, רבש"ע, יה"ר שיאמרו דבר שמועה מפי בעוה"ז, דאמר ר"י משום רשב"י כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפי בעוה"ז שפתותיו דובבות בקבר. אר"י בן זעירא ואי תימא שמעון גזירא, מאי קרא, 'וחכך כיון הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים', ככומר של ענבים מה כומר של ענבים כיון ששנייה אדם אצבעו עליו מיד דובב, אף ת"ח כיון שאומרים דבר שמועה מפיהם בעולם הזה שפתותיהם דובבות בקבר.

ויש להבין דלכאורה אין תלוי הדבר במה שהאומר הזכיר שמו על הדבר, הרי כלפי שמאי גליא שחידוש זה הוא חידשו ובוכותו ירד חידוש זה לעולם ולימדו לאחרים, ומה יתוסף במה שהאומר הזכיר שמו עליה. אמנם הרי אמרו לא כן, ושיש יתרון לבעליו שיזכירו דבר הלכה זו במו, וכמאמר דוד 'שיאמרו דבר שמועה מפי', וכן מאמר רשב"י 'שואמרים דבר שמועה מפי', ומאמר ר"י בן זעירא 'שואמרים דבר שמועה מפיהם', ויש להתבונן ענין זה שיאמרו בשמו דוקא.

ונראה דהנה בקשת דוד היתה 'אגורה באהלך עולמים' שיגור בשני עולמות, וזה 'יקיים ע"י שיאמרו דבר שמועה מפי'. ואין זה רק ענין של זכות שבגיננו נלמדה שמועה זו, אלא שע"י נמצא שהוא גר אף בעולם הזה בעת שיאמר השמועה מפי, וזה מתקיים רק ע"י מה ששפתיו דובבות בקבר, שהוא מעין תחית המתים לשעה זו לשפתיו. וא"כ אפשר להבין דענין זה נהיה על ידי שיזכר שמו על השמועה בשעה שאומרים אותה, על דרך מה שנתבאר בספרים הק' שבהזכרת שם הנפטר על קברו יש ענין התלבשות תחיה בגוף.

ועיינו במהרש"א שנתבאר כן, שעל ידי שאומרים דבר שמועה בשם אומרו, אותו כח רוחני שנוגד כבר הוא מעורר מולידיו בב' עולמות שהם הנשמה עולם הבא וכלי הדיבור הם השפתיים בעולם הזה אף כי הם בקבר כבר.

(רבי שמעון משה ב"ר יהושע זליג דיסקין זצ"ל, נלב"ט ט"ו תמוז תשנ"ט, הקדמה לספר אהל יהושע).

בנות צלפחד שאמרו 'תנה לנו אחווה' וחיבבו את הארץ, אל מול המרגלים שאמרו 'נתנה ראש ונשובה מצרימה' וזוללו בביאת הארץ. (דבר סיני בפרשתן).

יום ה' - רבי סיני יצחק הלוי אדלר זצ"ל:

ב"ר שמעון. נולד בפרג, משם נלקח לגטו טרווינישטט, ומשם לאשוויץ ולמחנות הריכוז מאוטהאוזן וגונסקירכן. עם שחרור המחנה הגיע ללונדון ולמד אצל רבי אליהו לופיאן ביישיבת עץ חיים. בהמשך עלה לארץ ישראל ולמד ביישיבת חברון ובכולל בית וכול. נשא לאשה את בתם של הגרמיל"ק זק"ש רבה של שערי חסד. הצטרף לרבי חיים יעקב גולדווייט ולימד בכרם ביבנה. בשנת תשכ"ב התמנה כרב ראשי אשכנזי באשדוד. אחר פטירת אשתו עזב את הרבנות ועבר להתגורר במבשרת ציון שם לימד בכולל מר"ץ.

י' 'עולת הר סיני' כבשים או פרים? |

'עולת תמיד' (במדבר כח ו)

על הפסוק (שמות כד ה) 'וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות ויזבח זבחים שלמים לה' פרים, מובא בגמרא במסכת חגיגה (ו): בעי רבי חסדא האי קרא היכי כתיב, וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות כבשים, ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים, או דילמא אידי ואידי [- אף העולות] פרים הוו.

וכתבו התוספות (ד"ה אידי) שקושיית הגמ' היא הן למ"ד עולת ראייה היתה והן למ"ד עולת תמיד היתה, שכיון שהיה זה קודם מתן תורה אפשר שקברו פרים ואחר מתן תורה השתנה דין עולת תמיד. והקשה הטורי אבן שכל מקורו של מ"ד עולת תמיד היתה הוא מדרשת הפסוקים מהפסוק 'עולת תמיד העשויה בהר סיני' והרי שם מפורש שהיו כבשים, וכיון נסתפק רב חסדא שמא פרים היו.

ונראה ליישב דברי התוספות ע"פ המובא בספרי (והובא גם בילקוט רמז תשפ) 'עולת תמיד העשויה בהר סיני' - מיקש עולת הר סיני לעולת התמיד, מה עולת התמיד טעונה נסכים אף עולת הר סיני טעונה נסכים. רבי יוסי הגלילי אומר, 'לריח ניחוח' - לריח ניחוח הקשתיה ולא הקשתיה לנסכים, ע"כ. ואם כן לדעת ריה"ג מפורש בפסוק שאין היקש אלא לענין ריח ניחוח ולא לנסכים אף שנסכים נזכרו בסמוך, וכל שכן שלא לענין הא דהווי כבשים שאינו מפורש, ואם כן לדעת ריה"ג יש להסתפק אם היו פרים או כבשים.

אך גם לדעת תנא קמא שהוקשה גם לענין נסכים, אפשר שאף לדעתו לא הוקשה עולת הר סיני לעולת התמיד אלא לענין נסכים שדינם מפורש בסמוך אבל לענין כבשים אפשר שמודה שלא הוקשה, ולדידיה מועיל המיעוט של 'לריח ניחוח' הקשתיה למעט היקש זה דהווי כבשים. (באר אברהם חגיגה שם).

יום ב' - רבי אברהם זצ"ל ממשכיל לאיתן:

ב"ר יהודה לייב יפה, אב"ד חוטימסק שברוסיה הלבנה. תקמ"ח - תר"ח. אחר נישואיו התגורר בעיירת חותנו ראדשקוביץ וכעבור תקופה עבר להרדוק שליך וולוז'ין כדי לשמש שם ברבנות. אחר כמה שנים עזב את רבנותו ועבר למינסק שם שימש כמו"ץ. בשנת תקע"ח יצא ביולנה ספרו 'משכיל לאיתן' ששמו נעשה לימים שם משפחתו ושם משפחתו כל ירוע. נפטר במינסק. ספריו: משכיל לאיתן, באר אברהם, אהבת איתן, הגהות מצפה איתן, יד אברהם, מקור חכמה ונחל איתן.

שלום כתיב.

אמנם יעויין ברש"י בפירושו לשיר השירים שם שכתב: ככלה הנמצאת שלימה ומוצאת שלום בבית בעלה. נראה שרש"י עמד על כך שאין לדרוש את הפסוק רק מלשון 'שלם', שהרי על כך מקשה הגמרא 'והא שלום כתיב', ולכן ביאר את דרשת חז"ל כך שבכלל הדרשה נדרשת התיבה גם כצורתה הפשוטה כתיבת 'שלום' ורק כתוספת על כך נדרשת גם כתיבת 'שלם'. (שרש ישי קידושין שם).

שבת - רבי שלמה שמאמא זצ"ל:

ב"ר יהודה. תקל"ט - תקס"ו. נולד בעיר תוניס, תוניסיה. משפחתו היתה עשירה מאד ורבי שלמה זכה להקדיש את עצמו ללימוד. כשאת רוב תורתו קיבל מפי רבי אליהו בלעיש ורבי משה שלום בעל ישמח משה על מסכת זבחים. ספרו שורש יש מכל חידושים על חלק ממסכתות הש"ס. נפטר בעודו צעיר לימים כשהוא בן כ"ז שנים בלבד.

י' פה תלמיד חכם ככלי שרת |

'בני יששכר למשפחותם... לפנה משפחת הפוני' (במדבר כו כג)

יששכר הוא בן תורה ובשמות זרעו רמז לעניינים השייכים לבני תורה. כך גם אמר 'לפנה משפחת הפוני' כפי שמצאתי לחסידי ישראל שכתבו כי פה של לומדי תורה דינו ככלי שרת אשר ישרתו במ בקודש, כי אין קדושה כקדושת התורה, ולזה אסור לדבר בו אפילו דברי חול הגם שאין בהם דברים האסורים.

ולזה רמז 'לפנה' - היינו פה העמל בתורה שבו שוכן חצי שמו יתברך [- לפנה 'וה'], 'משפחת הפוני' - פירוש, צריך לפנות מפי כל דבר מלבד הגות בתורה, ובוה נחללים חלק ממ"ח המעלות שבהם נקנית התורה, שהם מיעוט שיחה, מיעוט שחוק, מיעוט תענוג וכדומה. (אור החיים בפרשתן).

יום א' - רבי חיים בן עטר זצ"ל:

ב"ר משה. ד' אב תנ"ו - תק"ג. מרבית שנותיו, כארבעים שנה, חי במרוקו. בגיל ארבעים ושלש עלה לארץ ישראל עם שתי נשיו וחבורת תלמידים, כשבדרכו עובר דרך איטליה שם הדפיס את ספריו שהקנו לו את שמו בכל רחבי העולם היהודי. נפטר כשנה אחר באו לירושלים בהיות בן 47. מגדולי פרשני המקרא, מקובל ופוסק, חיבוריו הנודעים: חפץ ה', פרי תואר, אור החיים וראשון לציון. סיפורי מופת רבים נקשרו בשמו וספרו האור החיים נודע כספר קדוש ומסוגל. נצט"ן כדוגמה לדברי הדברי חיים מצאנו שכתב שחיבר את ספרו ברוח הקודש, והמכחיש רוח קדשו של האוה"ח הוא אפיקורס שאינו מאמין בגדולי הדור. מקובל שלאוה"ח הק' לא היו ילדים, אמנם יש גרסה האומרת שנוולדו לו מספר בנות מאשתו השנייה.

י' בקשת בנות צלפחד מחיבת הארץ |

'ותקרבנה בנות צלפחד בן חפר בן גלעד בן מכיר בן מנשה למשפחות מנשה בן יוסף' וגו' (במדבר כו א)

רש"י מביא את דרשת הספרי, 'למשפחות בן יוסף' למה נאמר, והלא כבר נאמר 'בן מנשה', אלא לומר לך יוסף חבב את הארץ שנאמר 'והעליתם את עצמותי וגו', ובנותיו חבבו את הארץ שנאמר 'תנה לנו אחווה'.

באו חכמנו ללמדנו במאמר זה, שדרישתם של בנות צלפחד לקבל אחווה בארץ ישראל לא נבעה מתוך שאיפה לקבלת רכוש, אלא אך ורק מתוך חיבת הארץ. חיבה אותה ירשו מאביהן יוסף. כך גם עולה מתוך דברי התנחומא והמדרש רבה, שם מוצגים

עשה לך רב

מי שפנה אליו. כששאלוהו על כך ענה בפשטות ובכנות: כנראה זהו מנהג המדינה שכן גם אלי פונים כולם בתארים מרובים. (ישיבות הונגריה בגדולתן ובחורבן ח"א עמ' 245).

ג - רבי יעקב יוסף ב'ר יצחק אייזיק הרמן, מבוני היהדות באמריקה

| לצום יום יום 30 שנה |

כשמלאו לאבא שלושים ושלוש שנה, החל לצום יום יום ולאכול רק בערב. אחרי דיון על מוצרי מזון שונים החליט אבא שארוחת הערב לאחר הצום תהיה מורכבת מקופסת סרדינים כדי לספק את הפרוטאין והשומן, ומאגס כדי לספק ברזל. לחם, סוכר וכוס קפה יספקו את הפחמימות. על אבות המזון הללו הורה ד"ר בלוסטון עמו התייעץ אבא אחר החלטתו לצום. אחרי תפילת ערבית והרצאת שיעור בגמרא באבא אבא הבית לשבור את הצום. בימי הקיץ הארוכים, אכל לעיתים קרובות רק לאחר השעה 10 בלילה.

אחרי שנות צום רבות אשר ערך אבא הכנות לקראת מסע עסקים לאירופה, תכנן לבקר אצל החפץ חיים בראדין. אמא לא איבדה את תקוותה לשכנע את אבא לחדול מלצום. היא פנתה אל הרב שמואל גריינמן, תלמידו של הח"ח שהיה אחד מאורחיו באותם הימים וביקשה ממנו להשתדל אצל החפץ חיים שיניא את אבא מהצום. הרב גריינמן שלח מיד מכתב בו פירט את הבעיה ובישר על ביקורו הקרוב של אבא.

כשהגיע אבא אל ביתו של הח"ח, הומינו החפץ חיים לארוחה, אבל אבא ענה מיד: "היום הוא בה"ב". אחרי ביקורו של אבא אצל הח"ח קיבל הרב גריינמן תשובה למכתבו, והוא מיהר לספר לאמא את תוכנו. "גב' הרמן, החפץ חיים כותב שהוא שוחח עם ר' יעקב יוסף אודות הצום, ועצתו היא כי נחדל להטרידו בשל כך".

לפני עלייתו לארץ ישראל בשנת תרצ"ט, נבדק על ידי הרופא שאמר לו: "מה הרמן אתה משמש דוגמה ומופת לבריאות טובה..." אבא היה אז בן 59 ומאחוריו עשרים וחמש שנות צום... (הכל לאדון הכל עמ' 77).

ד - רבי יעקב אריה ב'ר שלמה גוטרמן

דיסקין, בעל משאת המלך

| ספר או 'סדר שלישי' |

כשנה קודם הסתלקותו סיפר כי מסופק הוא בבעיה חמורה, וזאת כי לפי דברי הרפואה והרופאים לפי דרך הטבע ייאלץ להיפרד מהאי עלמא דשקרא ולעבור לעלמא דקשוט. והנה מוכן לו חיבור טיזטה על מסכת זבחים ועליו לסדרו לדפוס, ומנגד - בני ישיבת קול תורה זקוקים לו. והשאלה היא איפוא האם לשבת בבית ולעמול, לכתוב ולהדפיס את חיבורו על מסכת זבחים, או שבמסת ומונו המצומצם עדיף שיגיע לישיבת קול תורה גם לסדר שלישי ולדבר עם הבחורים בלימוד.

הגרש"מ נכנס לביתו של מרן הגרא"ל שטיינמן וצ"ל אליו התבטל באופן מוחלט. רבינו בעל אילת השחר הכריע שקול תורה עדיפה, הנוכחות המיוחדת של הגרש"מ בסדר שלישי, הריחתא דאורייתא ושדידת מערכתיה של תורה ביני עמודי דמתיבתא, עדיפים על פני חלק נפלא נוסף של 'משאת המלך'. עולם התורה הפסיד את משאת המלך תניינא על זבחים, אבל מאות בני קול תורה הרוויחו עוד שנה של סדר שלישי במחיצת רבם ומאורם, ואנו הרווחנו מעשה של ביטול מוחלט לגדולי ישראל ויותר עצמי אל מול תועלת הכלל. (תבונות ב עמ' תנט).

ג' - רבי מרדכי יהודה לייב ב'ר נפתלי הרץ וינקלר, בעל לבושי מרדכי

| המקל ארוך מדי |

אחד מתלמידי תלמידי סיפר ששמע מפי רבו שפעם קנו לו מקל משענת עם ראש של כסף בו היו מתהלכים הרבנים. הבחורים ציפו לראות את רבם מתהלך במקל הזה. והנה יום בהיר הופיע הרב עם המקל בידו כשראש הכסף הוסר מעליו. כששאלוהו לפשר הדבר השיב בפשטות כי המקל היה ארוך מדי. שאלוהו הבחורים מדוע אם כן לא קיצץ את העץ מלמטה. השיב להם: מלמטה הכל בסדר, ורק מהחלק העליון יש תמיד לקצץ ובפרט אם הוא נוצץ...

מספרים שהיה מאמין בתום לב לכל יהודי בכל דבר ולא יכול היה להעלות על דעתו שיהודי ישקר. במכתבי תשובה הוא מרבה בתארי כבוד לכל

א' - רבי אריה לייב ממיץ ב'ר אשר גינצבורג, בעל שאגת אריה

| האשה שעשאתו בקי בש"ס |

השאגת אריה היה רגיל לומר שזכה להיות בקי בש"ס בזכות אשה חשובה. וכך היה סיפור המעשה. השאגת אריה היה בצעירותו רב בוולוז'ין שהיתה עיר קטנה, ראש הקהל רבי יצחק אביהם של האחים הגאונים הגר"ח והגר"ז היה יהודי אמיד. סוחר גדול שבדרך נסיעתו קנה לעצמו ש"ס בכלי מפואר. השאגת אריה לעומתו היה עני מרוד כדרך הרבנים בימים ההם ולא היתה לו אפשרות לקנות ש"ס. כשנודע לו על הש"ס הזה שנמצא בביתו של ראש הקהל, בקש את אחת מהגמרות בהשאלה.

רבי יצחק ראש הקהל לא היה בביתו אבל אשתו עקרת הבית השאלה לשאגת אריה את אחת הגמרות. כעבור שבוע, החזיר השאגת אריה את הגמרא ובקיש מסכת אחרת. ענתה לו אשתו של רבי יצחק, כל כך מהר לומדים ש"ס, כעבור שבוע כבר סיים הרב את המסכת, אי אפשר כל כך מהר, יועיל נא הרב להחזיק את הגמרא בידו עד שילמד אותה היטב היטב. מה לעשות, אמר השאגת אריה, לקחתי חזרה את הגמרא ולמדתי עוד פעם ועוד פעם, וכך החלפתי את הגמרות ונעשיתי בקי בש"ס. (שיח יצחק עמ' שלא).

א' - רבי חיים ב'ר משה בן עטר, בעל אור החיים

| האריה והזאבים |

כשהאור החיים הקדוש נסע ממרוקו לארץ ישראל, באמצע הדרך פגשו אריה, והאריה התקרב אליו בועף ובקצף. כראות האור החיים ואת הרים כובעו מעל מצחו ובין רגע התהפך האריה והתגלגל אחוריו כל עוד חיותו בו. (שמחת חיים עמ' 97).

ידוע המעשה באור החיים הקדוש שתקפו זאבים את השיירה שהיה בה, והכניעם על ידי הצגת מילתו, שכיון שראו הזאבים את הברית נמלטו. (עטרה ליושנה עמ' מט).

ב' - רבי שמעון משה ב'ר יהושע זליג

להתבנייש בדלות!?

אף שהיה עצמו כמעט תמיד רעב ללחם, הרבה רבינו לעסוק בצרכי צדקה, לאסוף מעות ולתמוך בנצרכים אחרים. פעם שאל אותו עשיר: "מה לרב ולצדקה, הלא עני הוא בעצמו ופטור ממצוה זו?" החזירו רבינו: "אם כן הדבר, הרי זוהי באמת מצוה לשמה".

פעם שאלו אותו: "האין מר מתבנייש בדלותו?" השיב: "וכי למה אתבנייש בה, כלום גנבתיה מאיש!?"

בימים ההם הביא לו רבי יששכר דוב הורביץ זצ"ל ממערצין, מלבוש יפה. באומריו: "לא יאה להתהלך קרוע ובלוע כעני מרוד..." החזיר לו רבינו: "בעניי - מתנת הבורא - אתבייש. ובמלבוש - מתנת בשר ודם - אתהדרר!?" (וכור זאת ליעקב בסו"ס דברי אבי"ב עמ' ח).

ה' - רבי אליעזר יהודה ב'ר נתן צבי פינקל, ראש ישיבת מיר

להחזיר חמש עשרה פעמים

מעשה בעיר אחת בא"י שייסדו בה כולל אברכים חדש וקבעו שבכלל סדרי הלימוד יצטרכו האברכים לחזור על תלמודם ארבע פעמים במשך השבוע. בהיותם מקורבים למרן הגאון רבי אליעזר יהודה פינקל זצ"ל ראש הישיבה דמיר אשר הרבה לעודד ולזרז את בני הישיבות לחזור על תלמודם, באו בני הכולל לבשר לו את הבשורה הטובה על יסוד כולל שכוח.

נענה רבי אליעזר יודל ואמר: מה?! רק ארבע פעמים?! מזה לא תצאו אלא עמי - ארצות גדולים [ובלשוננו: פון דעם ווערט נישט וואקסען נור א גרויסע עם-ארצים]. והוסיף: כדי להביא את הגמרא צריך ללמוד חמש פעמים, ואילו לחזור צריך לפחות חמש עשרה פעמים.

באותו מעמד הוסיף וסיפר להם מעשה באברך אחד שבא להיבחן לפני מרן הגר"ח ע"ה גרוזינסקי כדי לקבל ממנו כתב סמיכה. שאלו הגר"ח ע"ה: כמה פעמים חזרת על הדברים. השיב האברך: שבע פעמים. תמה כנגדו הגר"ח ע"ה ואמר בהחלטיות: רק שבע פעמים?! איני מוכן לבחון אותך. הרהיב האברך עוז ושאל כמבקש לרעת: וכמה פעמים למד הרבי. ענהו הגר"ח ע"ה: עד ארבעים פעמים ספרתי ואחרי זה כבר חדלתי מלספור. (מוסף שבת קודש, בראשית תשס"ב).

ה' - רבי אפרים זאב ב'ר צבי אריה גרבוז, בעל הר אפרים

עשר שנים מתנת החמות

בשנת תש"ט והוא בן ארבעים ושש שנים לקה רבי אפרים זאב בלבו והיה נתון בסכנה גדולה. חמותו, הרבנית רבקה, הרבתה להתפלל לבריאותו כשהיא מוסיפה אף לערוך דין ודברים עם בית דין של מעלה: "הרי הילדים בבית עדיין לא נשואים. הנני נותנת משנותי עשר שנים בשבילי".

בחסדי שמים קם רבי אפרים זאב מחליו והמשיך לשקוע על תורתו. בשנת תשי"ט זכה רבי אפרים זאב להשיא את בתו הצעירה שתחי'. חדשים אחדים לאחר מכן, כשחלפו להם עשר שנות החיים שהעניקה לו חמותו, נתבקש לישיבה של מעלה בצאת שבת קדש ליל כ' בתמוז תשי"ט. (ר' הירש עמ' 105).

ה - רבי בן ציון ב'ר אליהו אבא שאול, ר"י פורת יוסף

הצורב שיישב את הקושיא

בימי מלחמת העולם השניה הגיע לארץ ישראל הגאון רבי אליעזר סילבר נשיא ועד ההצלה. הוא ערך ביקור בארץ ובכללו כלל ביקור בישיבת פורת יוסף. רבי אליעזר עמד על הבמה ומסר שיעור ארוך ועמוק במסכת טהרות. השיעור היה קשה ובסגנון שונה מזה שהתלמידים היו רגילים אליו. לפתע העלה הרב קושיה מסובכת ובחורי הישיבה אימצו את מוחם למצוא תירוץ.

לפתע מפאתי בית המדרש נשמע קול צלול ובוטח מרצה בבהירות תשובה לקושיא. רבי אליעזר עמד נדהם הוא לא ציפה לכוז תשובה בהירה, ודאי לא במהירות שכזו. גם ראש הישיבה רבי עזרא עטיה הביט לאותו כיוון, אבל על פניו לא נראה כל פלא, היה זה בן ציון אבא שאול הצעיר.

השיעור הסתיים ואחריו פנה רבי אליעזר לרבי עזרא ואמר לו: דעו לכם ששאלה זו שאלתי פעם את רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק בעל האור שמח, ורבי מאיר ישב והרהר בשאלה זו במשך למעלה מחצי שעה עד שענה לי בדיוק את התירוץ שענה תלמידך פה היום... (יקרה מפנינים, במדבר עמ' קסז).

ו - רבי חיים שאול ב'ר מאיר קרליץ, גאב"ד שארית ישראל

השוטר שבא להפריד...

סיפר מרן הגרא"ל שטיינמן שהג"ר חיים שאול היה לומד בריתחא דאורייתא עצומה עם החברותא שלו הג"ר אהרן יונה פיונטק זצ"ל בכולל תורת ארץ ישראל בפתח תקוה, וכמה פעמים היה נכנס שוטר מבית המשפט שהיה מול הכולל כדי לבדוק אם אירע קטטה בכולל. (כאיל תערוג עובדות על גדולי ישראל, עמ' תקסח)

ו - רבי יצחק ב'ר יצחק גברא, פועל הישועות מעגור

סגולה לזיווג

בישיבה חשובה התארגנו יחד שבעה בחורים מבוגרים להתפלל על ציון הצדיק פועל הישועות. בבואם לשם התפללו ברגש וקיבלו על עצמם ללמוד בחודש הקרוב כל יום לעילוי נשמת הצדיק רבי יצחק בן רבי יצחק ולכשייושעו יערכו סעודת הודיה בשרית בעשרה לעילוי נשמתו. אחד מהבחורים היה אדיש ומיואש ואמר: באתי רק לראות וזהו, עשיתי כבר מספיק סגולות". תוך חודש התארסו כל הישיבה,

השביעי נותר להמתין לישועתו...

בעקבות סיפור זה אותו פרסם הבחור השביעי כבקשת מחילה על הולול בצדיק, נסע רווק מבוגר מקהילת סאטמר בירושלים אל הציון הקדוש ואיתו מגין אנשים מהם כמה בחורים. הם סיימו שם את כל התהילים והתפללו לזיווג במהרה. תוך זמן קצר בא בברית האירוסין, ועמו גם כל שאר הבחורים שהצטרפו עמו למגין. (גבורת יצחק עמ' 68)

שבת - רבי שלמה ב'ר משה מחעלמא, בעל מרכבת המשנה

גלגולו של ספר

סיפור מופלא הקשור בתולדותיו של רבי שלמה מחעלמא התרחש שנים רבות אחר פטירתו. במשך שנים עמל הגאון על ספרו חוג הארץ העוסק בחקר ארץ ישראל וגבולותיה על פי דברי חז"ל הקדושים. תוך כדי הדפסת הספר פרצה מגיפה והוא הסתלק לבית עולמו והספר נותר בכתב יד במשך מאה ושיים שנה אחר פטירתו. כתב היד היה בבעלותו של רבי בנימין פוקס זצ"ל מווארדיין וממנו הועבר לידי יהודי אלמוני שהוביל ע"י הנאצים ימ"ש למחנה השמדה. אותו יהודי דאג לגורלו של האוצר המצוי בידו, הוא כרך את כתב היד בחוט ורשם על גבו: המוצא כתב יד זה יביאנו לארץ ישראל. והשליכו מחלו הרכבת.

מר אברהם אונגר, ניצול התופת הנאצית, הוא שמצא את כתב היד בסמוך למסילת המוות. הוא קיים את דברי המת והביא את התכריך לירושלים. מאתיים שנה אחר הסתלקותו של הגאון מחעלמא, הגיע זמנה של אותה חמדה גנוזה להתגלות, והרב שבתי רוזנטל הוציא את הספר לאור. בודאי לא מקרה הוא כי דוקא הספר הממחיש את אהבת ארץ ישראל שבערה בלבו של רבי שלמה מחעלמא, התגלגל בצורה פלאית עד להוצאתו לאור בעיר הקודש ירושלים. (מורשת אבות דברים עמ' 205).

שבת - רבי אברהם מתתיהו ב'ר מנחם נחום פרידמן משטפנשט

לבקר אצל רופא

בעת שנוגד נכנס וקנו רבי ישראל מרוזין לחדר היולדת לברכה בברכת מזל טוב, פנה ואמר לאבי הילד: כשתכניס אותו בברית של אאע"ה תקרא את שמו 'אברהם מתתיהו' אברהם ע"ש וקני המלאך ומתתיהו כי הזמן גרמא ע"ש מתתיהו כהן גדול [שהלידה היתה בחנוכה], וסיים דבריו הקדושים: ויהיה בעל כח כמו מתתיהו כהן גדול.

ואכן נתקיימה ברכת זקנו ולמרות כל עוצם פרישותו וטהרתו בעוד שאת מאכליו היה אוכל בכפות מועטים וספורים עלי אצבע, זכה לגבורות שנסתלק בשנת פ"ה ולא נודע כל ימי חייו שיבקר אי פעם אצל רופא. (הילולא קדישא תמוז עמ' תעג)

זהרי חמה

נקודות אור במשנתם של רבותינו ענקי הדורות שהעניקו חמה בקומתם

רבינו השאגת אריה

ביום ט"ו תמוז, חל יום פטירתו של גאון הגאונים שר התורה, רבינו אריה ממיץ, בעל השאגת אריה, שגדלותו בתורה וכח פלפולו התפרסמה בכל העולם כולו, ובספריו הוגים כל תופסי תורה מימי ועד היום, ובכמה סוגיות הוא ממש מרא דשמעתא, וגם ספרי טורי אבן וגבורת ארי, משמשים הרבה ללומדים כספרי יסוד, גם במסכתות מסדר מועד, וידוע כי הרבה שנים, ע"פ במדינות ליטא, היה מקובל בבר מצוה שהחנן הצעיר אומר דבר תורה מתורתו של השאג"א ומפלפל בדבריו (ועיין בזה מה שסיפר בנו של הח"ח בתולדותיו של אביו, שהובאו בכתבי הח"ח, ואכמ"ל).

הנה לעילוי נשמתו, ננסה לעמוד על נקודה אחת מתורתו של רבינו השאג"א בהלכה, המשליכה בעצם על צורתו הפנימית והמעשית של קריאת ההלל בבתי כנסיות במועדים, והנה אין זה סוד כי אמירת ההלל כיום היא מהדברים הצריכים חיזוק במקומות רבים בלשון המעטה (וידוע לי מהרבה בני תורה יקרים שכואב להם מאוד ענין זה ואכמ"ל) והנה בשורש הענין בחו"ל ובפוסקים, פשוט לכל מעיין, כי ההלל עיקרו נתקן כשירה, לשורר ולהלל לקב"ה על החסדים שעושה עימנו, ולא כקריאת התורה שנתקנה לקרא את פסוקי התורה כמו שהם (אף שגם לקריאת התורה יש את הצורה שלה, כמעמד הר סיני כמפורש בוהר ועוד, ואכמ"ל, אבל לא נתקנה כשירה) ואין כאן המקום להאריך בראיות לדבר פשוט כזה, רק נציין את הדברים העולים מהגמ' בערכין דף י', ועוד, כי בר"ח לא נתקן הלל מעיקרו (רק ממנהגא, עיין תענית דף כ"ח) ונלמד מפסוק ד"שאין מקודש לחג (בעשיית מלאכה) אין טעון שירה", הרי לנו להדיא כי ההלל נקרא שירה, וכן מבואר שם שאין אומרים הלל בר"ה ויו"כ מטעם ש"ספרי חיים וספרי מתים פתוחים, וישראל אומרים שירה לפני", וא"כ מבואר שהוא שירה ממש, ולכן אין מקום לאומרו בימי דין, למרות שנפסק להלכה שיש חיוב ושמחת בחגך בר"ה (עיין בב"י הגר"א ובמ"ב בס' תקצ"ו) מ"מ ההלל נאמר רק ב"מי שמחה יתירה" (לשון הרמב"ם הלכות חנוכה פ"ג ה"ו, עיי"ש) ולא מסתבר כלל, שצורת ההלל המתאימה לעיתים להאמר אפי' בימי בין המצרים... יבטלה חו"ל מטעם שהם ימי דין, ואינם ימי שמחה יתירה... ועל כרחינו שהצורה המקורית של ההלל, היא בשמחה ושירה, ואכמ"ל בזה עוד, ומכאן נבא להידוש העמוק העולה מדברי רבינו השאג"א, שיכול להיות לנו לפתח איך לקיים את ההלל כתיקונו וצורתו המקורית עפ"י דברי חז"ל.

שהנה רבינו השאג"א, אחר שמאריך בספרו מסי"ה והלאה, בגדרי מצות שמחת יו"ט, דן שם בס' ס"ט, בדברי הרמב"ן בספד"מ בשורש א' שמצדד ההלל עיקרו מדאורייתא, עיי"ש באורך (מעמוד ל"ב במהדורת פרנקל) ומביא שם הרמב"ן בתו"ד את הגמ' בערכין שם בדף י"א, הדנה מנין לעיקר שירה מן התורה, ולחד מ"ד נלמד מהפסוק "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוךך בשמחה ובטוב לבב" ומבארת הגמ' – "איזהו עבודה שבשמחה ובטוב לבב היא אומר זה שירה", וכותב על זה הרמב"ן שם וז"ל – "א"כ אפשר שנדרוש בימים טובים שכתוב שמחה, ונתרבו כל מיני שמחות, שתהא השירה מכללם" עכ"ל, והיינו שבאמירת ההלל שנקרא שירה יתקיים גם חיוב שמחה, וכתב על זה רבינו השאג"א שם וז"ל – "נ"ל דאינו אריה, וכו', ולא למימרא שהשירה היא הגורמת לשמחה וכו', והיא סיבה אליה, דתימר דהואיל והיא סיבה לשמחה, ביו"ט שחייב בכל מיני שמחות, חייב גם בה, אלא ה"פ – שהשמחה היא קודם בטבע לשירה, והיא סיבה הגורמת לשירה לבא אחריה, והכי משמע מפירוש"י שפירש – אין אדם שר שירה אלא משמחה וטוב לבב, דכתיב וכו', אלמא השמחה גורמת לשירה שתבא אחריה, והיא קדמה לה, ולא השירה לשמחה" עכ"ל רבינו השאג"א.

ולימדנו כאן רבינו דבר גדול, שהשמחה בהלל, היא הסיבה ולא המסובב, וממילא, אם נרצה לשנות את הסתכלותנו לגבי קריאת ההלל, וגם בעבודה המעשית, השורש הוא אינו אם צריך לשיר את ההלל או לאו, אלא לעבוד על מידת השמחה, באמצעים המביאים לשמחה אמיתית, ע"י חיבור פנימי יותר לתורה ועבודת ה', והתחזקות במידת השמח בחלקו, והתבוננות בחסדי ה', וכדו', וממילא תפרוץ מאיתנו שירת ההלל במועדים, מתוך שמחה אמיתית והודאה לקב"ה על כל החסדים שעושה עימנו, ועיין הישב במס"י פרק י"ט על מעלת השמחה, שהכניסה פנימה לחדרי גדולתו יתברך מביאה לשמחה עד שמאיליו מרנן בתהילותיו יתברך, והוא כעין דברינו כאן, ובארוחת צדיקים שער השמחה האריך לבאר כי האמונה וביטחון בהקב"ה מביאים לשמחה. [ואגב שירה אינה מחייבת ניגון מסוים בדווקא, אלא צורת האמירה, וגם אין קריאת ההלל בניגון לוקח באמת יותר זמן, למי שיבדוק זאת היטב].

ואם ישאל השואל, הלא לכאן רבינו הרמב"ן חלוק על זה, דבריו צ"ב בפ"ע, ואכמ"ל, ועכ"פ כך דעת רבינו השאג"א (שגם תמך יסודו בדברי רש"י על אתר) ועוד, שהרמב"ן עצמו מודה ג"כ בזה, שצורת ההלל היא שירה, וניתן לקיים בה מצות השמחה במועדים, וא"כ אם האדם רואה שאין ההלל מביא אותו לשמחה, לא יועיל לו להשען על דברי הרמב"ן, ומוכרח לחפש דרכים אחרות... [ובוודאי שיש מקום ביהדות לעורר השמחה, גם ע"י אמצעים חיצוניים, שלעיתים קודמים לשמחה, ומעוררים אותה, כמן השמחה באכילה בכל סעודת מצוה, וכדברי חז"ל והראשונים, בכמה מקומות, ויתכן שלמד השאג"א שבתקנת הלל, האמירה החיצונית לא תביא לשמחה, ובכל אופן, לכו"ע, אם אין בקרבו מקור לשמחה, לא יועילו גם אמצעים חיצוניים לכך].

ונסיים דברינו בדבר נפלא מאוד שמצאנו בהנהגת רבינו הגר"א בענין זה, בהקדמתו הידועה של רבינו הגר"ח מוולאו'ן לפירושו על ספד"צ, שם מספך מגודל השגתו של רבו הגר"א בכל התורה, ובסודות התורה, וכותב שם שגילה לו פעם מגודל מעלת התפילה, שלא להסיח דעתו ממנה (לפי דרגת הגר"א) כי התחדש לו פעם באמצע שמו"ע דשחרית בר"ח, שבעה פירושים בענייני דר"ח במאמר אחד בוהר שנתקשה בו י"ב שבועות!! ועמד לסדרם במוחו, ותיכף ומיד נשתכחו ממנו, ואח"כ חזרו איליו כשתיקן דבר זה בתפילת מוסף, אבל בתו"ד שם מסתתר חידוש מתוק, שאמר לו הגר"א או – "נצטערת ע"ז הרבה, ושהיית כמו חצי שעה, להסיח צערי מדעתי, ולקרוא הלל" עכ"ל רבינו הגר"ח שם, ולמדנו דבר נפלא! כמה היה חשוב לרבינו הגר"א לומר ההלל בשמחה, שהמתין בשביל זה חצי שעה מזמנו המדוד של הגר"א!! וגם למדנו לכאן עוד ממעשה זה, את יסודו של רבינו השאג"א, שהשמחה קודמת לאמירת ההלל, והיא המביאה אליה, ולא שההלל הוא האופן לקיים דין השמחה, ה' יזכינו לקיים זאת כראוי לפי ערכינו.